

względu na brak szerszego zainteresowania tematyką, jak i stosunkowo skromny zasięg prowadzonych badań, nie zdołano w pełni wykorzystać³.

W tej sytuacji niniejszy artykuł ma przede wszystkim dokonać próby wstępnego omówienia powyższej problematyki na podstawie materiału numizmatycznego i często bardzo zdawkowych informacji przekazanych przez tradycję literacką, a ponadto zasygnalizować pewne prawidłowości charakterystyczne dla rzymskiego, kruszcowego systemu monetarnego.

I. Wczesna ekonomika rzymska a początki systemu monetarnego

Podobnie jak i w innych państwach znajdujących się na zbliżonym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, tak i we wczesnym Rzymie dominowała gospodarka rolna, w której bydło, będąc szczególnie ważną społecznie formą posiadania majątku, pełniło równocześnie w wymianie przedmonetarnej funkcję pieniądza zastępczego⁴. U jej źródła

³ E. Bethe, P. Wendland, E. Norden, *Griechische und römische Literatur*, W: *Einleitung in die Altertumswissenschaft*, her. A. Gercke, E. Norden, Leipzig-Berlin 1921, vol. II, s. 432 n.; H. Bengtson, *Grundriss der römischen Geschichte mit Quellenkunde. I. Republik und Kaiserzeit bis 284 n. Chr.*, München 1970, s. 90 n. Na temat wartości przekazów Liviusza i Dionizjusza z Halikarnassu nadal aktualne są ustalenia K.W. Nitscha, *Quellenanalyse von Livius II, 1-IV,8 und Dionysius Halicarnassensis V,1-XI, 63*, *Hermes* XXIII, s. 600 n., XXIV, s. 145 n., Doskonałe uzupełnienie stanowi w dalszym ciągu id., *Das Geschichtswerk des Titus Livius*, *Hermes* XXVII, s. 539 n., oraz ostatnio R. Bloch, *Tite Live et les premiers siècles de Rome*, Paris 1965; R.M. Ogilvie, *A Commentary on Livy Books 1-5*, Oxford 1965. Zob. również F.E. Adcock, *Literary Tradition and Early Greek Code Makers*, *Cambridge Historical Journal* II, 1927, s. 95 n.

⁴ O roli bydła w wymianie przedmonetarnej: L. Krzywicki, *Studia socjologiczne. Wybór*, Warszawa 1951, s. 299, 312 n. Por. M. Besnier, *L'île tibérine dans l'antiquité*, Paris 1902; R. Besnier, *L'état économique de Rome au temps des rois*, *Rev. d'hist. de Droit Fr. et Étr.* 4 ser., XIII, 1934, s. 405 n.; P. Einzig, *Primitive Money in its technological, historical and economic Aspects*, London 1949, s. 17 n., 228 n.; W.L. Westermann, *The Slave Systems of Greek and Roman Antiquity*, Philadelphia 1955, s. 2 n.; F.M. Heichelheim, *AEH I*, s. 102; M.J. Finley, *Ancient Economy*, Cambridge 1973, s. 125 n.; M.H. Crawford, *The Early Roman Economy 753-280 B.C.*, W: *Mélanges offerts à Jacques Heurgon. L'Italie Préromaine et la Rome Républicaine*, Rome 1976, vol. I, s. 201. Obszernie omawia analogie z dziedziny językoznawstwa T.E. Peet, *The Egyptian Words for „money”, „buy” and „sell”*, *St. Griffith* 1932, s. 122 n., którego w znacznym stopniu uzupełnia B. Laum, *Über den Ursprung der altrömischen Geldbezeichnung „pecunia”*, *Finanzarchiv* XII, 1950, s. 352 n. Na temat pieniądza zastępczego zob. T. Frank, *Agriculture in Early Latium*, *Amer. Econ. Rev.* IX, 1919, s. 267 n.; E. Tamponini, *La vita economica nella Roma degli ultimi re*, *Athenaeum* XVI, 1930, s. 297 n.; L. Clerici, *op. cit.*, s. 21, 50, 168 n.; R. Pittioni, *Ergebnisse und Probleme des urzeitlichen Metallhandels*, Wien 1964, s. 26 n. Zob. również J.A. Todd, *The Mechanism of exchange. A Handbook of economics (currency, banking and foreign exchange)*, Oxford 1946, s. 16; G.D.H. Cole, *Money. Its present and future*, London 1947, s. 23; S. Kehl, *Materialles oder ideelles Geld?*, *Finanzarchiv* XIII, 1952, s. 701 n.; J. Hicks, *op. cit.*, s. 63-64; A. Balil, *Notas sobre precios y costes en época Romana*, *Cuadernos de Historia Economica de Cataluña* XIII, 1975, s. 9.